

MAGYAR NÖVÉNYTANI LAPOK

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KANITZ ÁGOST.

III. ÉVF. 27. SZ.

1879. MÁRCIUS.

TARTALOM: Adalékok Pest-Pilis-Solt-Kiskun-megyének floristikus ismeretéhez STAUB M. — Könyvismertetések: L. HAYNALD Denkrede auf PHILIPP PABLATORE. K. PRANTL Lehrbuch der Botanik. 3. Aufl. C. LUBERSEN Medicinisch-Pharmaceutische Botanik. A. DE BABY Die Erscheinung der Symbiose. F. COHN Kryptogamen-Flora von Schlesien. M. FUSS Aufzählung der in Siebenbürgen angehebenen Cryptogamen. J. KÜHN Ueber eine neue parasitische Alge Phyllosiphon Ari-sari. H. CHRIST Das Pflanzenleben der Schweiz. V. CESATI, G. PASSERINI, G. GIBELLI Compendio della Flora italiana. fasc. 22. G. A. PASQUALE Notizie botaniche relative alle provincie meridionali d'Italia. E. TEZA Dei nomi dell' olivo. DE CANDOLLE Sur un exemple de conservation remarquable de feuilles et de fruits verts. — Tudós társaságok. — Halálozások — Személyi hírek. — Kinevezések. — Gyűjtemények. — Szerkesztői posta.

ADALÉKOK PEST-PILIS-SOLT-KISKÚN-MEGYÉNEK FLORISTIKUS ISMERETÉHEZ.

DR. STAUB MÓTÓL.

A terület, melyről a következőben némely növénynek előfordulását akarom közleni, igen szűk, de tudtommal legalább az eddig megjelent irodalom után itélve botanikus által még nem lett látogatva. Ez a KERNER (Vegetationsverhältn. etc. ÖBZ. 1867.) részéről Cserhát név alatt fölemlített vidék legnyugatibb pontja és azon magaslatokat foglalja magában, melyek Csömör és Mogyoród helységek között emelkednek. Geologiai tekintetben homokkavics képezi itt a növényzet alját és pedig oly formán, hogy helyenként a puszta futó homok, másutt megint a puszta kavics; a legtöbb ponton pedig a kavicszal kevert homok lép föl. Ezen magaslatok nyugot- meg délnyugotra eső része leginkább szőlőkkel van beültetve; egy része szántóföld; más megint legelő, végre erdő. Az öregek mondják, hogy még 30 évvel ezelőtt az egész vidék erdővel volt borítva, úgy hogy Csömör helységéből Főthra

erdőn át lehetett menni. De ezen erdőnek ma csak kétféle cserjében maradt utóda, mely az elég silány legelőkön némi változást idéz elő. Ezek a *Rosa canina* és a *Crataegus Oxyacantha*, melyek hű társaságban tenyésznek egymás mellett és a flora egyéb képviselőinek egyedüli menhelyül szolgálnak. Minden egyéb növényke áldozatul esik a legelő állatoknak; csak itt-ott mentve marad kevés példányban *Gnaphalium arenarium* L. és *Colchicum arenarium* WK. Utónyáron pedig a *Polygonum arenarium* L. (Porcfű) és *Andropogon Ischaemum* L. üti fel ott a tanyáját és versenyzik egymással. Az *A. Ischaemum*-nak különösen kedvezett az idei időjárás, mely némely hónapjában rendkívüli csapadékot hozott; ezen növény augusztus havában oly föltűnő mennyiségben lépett föl és az egyes egyének oly rendkívüli alakbeli méreteket nyertek, mint a minőt e vidéken, mióta ott megfordulok, még nem tapasztaltam. E tüne-
mény okát még nem vettem behatóbb tanulmányozás alá; de annyit már most is állithatok, hogy nem a megelőző hónapok (május, június) csapadék mennyisége és hőmérséke, hanem július hónapjának csapadéka az, mely ezen különben a legelő marhák részéről bántatlanul maradt növénynek annyira kedvezett. Május hava csapadék összege ugyanis 29 mm-el, júniusé 10 mm-el, valamint augusztusé 28 mm-el kisebb volt a megelőző hét év közepénél; de július haváé ennél 143 mm-el magasabb.¹⁾ Ilyen körülmények között még *Eryngium campestre* L. (Macskatövis), mely itt a NEILREICH (Fl. NOe. p. 608) részéről említett gömbded alakot mutatja sem örvendezhetett kiváló fejlődésnek.²⁾

Magukban a szőlőkben, a legközöségesebb gaz *Amarantus retroflexus* L. (Paraj, a tehéneknek szedik) és *Setaria viridis* PB. A füves helyek, melyek itt ott a szőlők között elterülnek dúsab vegetatiót tüntetnek föl. Előfordulnak ott leginkább *Dianthus prolifer* L., *Anchusa officinalis* L., *Erigeron canadensis* L., *Nigella arvensis* L., *Sisymbrium Sophia* L., *Echium vulgare* L., *Papaver dubium* L., *Crepis rhoeadifolia* MB. (1877. júliusban tett megfigyelések szerint e növény délelőtti 11 órakor zárja virágjait); a vincellérek házai mellett pedig található *Lappa minor* GÄRTN. (Bogáncs, mint általában min-

¹⁾ Ezen adatokat a meteor. közp. intézet följegyzéseiből vettem. Az illető észleletek a budai várhegy éjszaki oldalán tétettek, saját becslésem szerint a csapadék mennyisége az itt szóban levő vidéken még nagyobb lehetett.

²⁾ Másképp áll a dolog a Dunántúli részén, hol e növényt mészdús földben találjuk.

den tüskékkel ellátott növényt így neveznek; a Mogyoródi erdőben előforduló *Echinosperrnum Lappula*-t Mönch is „apró bogáncsnak mondják), *Hordeum maritimum* Wirt. *Solanum nigrum* L. Ha most a fentebb említett legelőkön át az erdő felé közeledünk, akkor szélén a következő növényeket találjuk leginkább: *Plantago arenaria* WK. (Bunkósfű), *Tribulus orientalis* A. Kern. (Király dinnye), *Verbascum phlomoides* L. (Ökör-fark), *Anthemis ruthenica* MB. (Pézecske), *Tragus racemosa* Desf. (Fehér muhar), *Salsola Kali* L. (Porcfű), *Trifolium arvense* L. (Cicku), *Xanthium Strumarium* L. (Bogáncs). Maga az erdő *Quercus Robur* L. hatalmas fáit által alkottatik, melyek sűrűn vannak beborítva *Cynips calicis* gubacsával. Itt ott egyegy *Pirus communis* L. is áll. Sajátságos látványt nyújt pedig ezen erdőnek azon része, mely az uralkodó éjszaknyugoti szél irányába esik. Ott a pusztá homok-kavicscsal találkozunk; a termőföldnek nyoma sincs; az őszzsel lehulló levelek mind elsodortatnak; a fák ritkábban állanak, bővebben engedvén helyet a *Crataegus Oxyacantha* L. és *Rosa canina* L. cserjéknek, melyek tövénél kevés száraz lomblevél talál menedéket. Beljebb. a szél ellen jobban védett részeken, az erdő is barátságosabb képet ölt. De előbb még tömegesen találjuk a *Heliotropium europaeum*-ot L., *Verbena officinalis*-t L.; továbbá előfordul még *Glechoma hederacea* L. (Kerek malva), *Achillea Millefolium* L. (Ciekafark), *Marrubium vulgare* L. (Fehér pemete), *Anagallis arvensis* L. s. m. Egy patak szel- deli át az erdőt, mely Mogyoród felé tartván, ott az ugynevezett „Mogyoródi források“ vizével egyesülvén, „Szaros patak“ név alatt folytatja útját Fóth felé. Utjában a Mogyoród előtt, ott hol a patakon átmegyünk, *Epilobium hirsutum* L. nagy, *E. parviflorum* Schreb. sokkal kisebb mennyiségben: *Bidens cernua* Huob. β *discoidea* Neilr., *B. tripartita* L., *Polygonum lapathifolium* L. β *lancoletatum* Neilr., *Mentha silvestris* L. tömegesen és társasan tenyészve a partot szegélyezik.

Ha most a falun keresztül és patak hosszában tovább haladunk, a viz forrásaikhoz (a „Mogyoródi források“-hoz) jutunk, melyeknek medre egy nem szokott látványt nyújt. Magas, szemmérték szerint 6—12 és még több méternyi magas tiszta futó homokból álló falak képezik azt és a levegő legkisebb mozgása folytonosan változtat a falak alakzatán. Már rég el is volnának temetve a források, ha ezen falakat nem ültették volna be a *Robiniakkal* és nyárfákkal. Az egyes források száma körülbelül 7 lehet, ezek hol csendesen kiszélesedett úton bugyognak ki, a homokot nagyon lassan iszappá

változtatván, hol erősebb sugárral hallható zörejjel. Az óriási homokburok jó hűvösen tartja vizüket. Az 1877. aug. 8. midőn e forrásokra akadtam, d. e. 10 és 12 óra között a levegő hőmérséke 25°C volt, a forrásoké 13°C; a futóhomok maga 16 cm. mélységben 31.5°C. Mig köröskörül a homokfalakon vegetationnak nyoma sincs; az a források mellett annál bujábbban lép föl. Tömegesen találhatni *Tussilago Farfara* leveleit, *Epilobium hirsutum* L., *Dianthus arenarius* L., *Astragalus vesicarius* L., *Salvia silvestris* L., *Crepis rhoeadifolia* MB., *Chlora serotina* KOCH, *Equisetum palustre* b. *arcuatum* MILDE, *Polygonum lapathifolium* L. β *lanceolatum* NEILR., *Malachium aquaticum* FRIES, *Mentha silvestris* L., *Triglochin palustre* L., *Lycopus europaeus* L.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Denkrede auf PHILIPP PARLATORE. Gelesen in der feierlichen Jahresversammlung der ungar. Akademie der Wissenschaften am 16. Juni 1878. von DR. LUDWIG HAYNALD, Erzbischof von Kalocsa, k. k. wirklichem geheimen Rath, Grosskreuz des k. k. ö.-u. Stephans- und Leopoldordens, des k. belgischen Leopold und des herzoglich sächsisch-ernestinischen Hausordens, Directions- und Ehren-Mitglieder der ung. Akademie d. W., Mitglieder mehrerer gelehrter Gesellschaften u. s. w., u. s. w. Autorisirte Uebersetzung. Budapest, Druck des Franklin Vereins. 1879. [S. A. aus dem II. Hefte des III. Bandes der Literarischen Berichte aus Ungarn] 63 l. 8r.

6] A beszéd, mely lapunkban (II. 97—147) jelent meg először egész terjedelemben és mely annyi olvasónk tetszésével találkozott, német fordításban jelent meg és így alkalma van a nyugotnak is a nagytudomány szerző művecskéjével megismerkedni.

Lehrbuch der Botanik für mittlere und höhere Lehranstalten. Von DR. K. PRANTL Professor der Botanik an der K. B. Forstlehranstalt in Aschaffenburg. Bearbeitet unter Zugrundelegung des Lehrbuches der Botanik von JOH. SACHS. Dritte theilweise ungearbeitete Auflage. Leipzig W. Engelmann. 1879. VI. 292 p. 8°.

7] Ezen könyv öt év alatt három kiadásnak örvendhetett, és minden kiadás alkalmával, valamivel bővebb és drágább lett. Vajon az áremelés a könyv érdekében történik-e, azt megítélni a kiadó dolga. A két első kiadás Würzburgban készült és ha a keltezéseket figyelme-

sen megtekintjük a nélkül, hogy a LESSING-féle gyönyörű elvet legtávolabb is sértendő, azt állíthatjuk, hogy tulajdonképen az első kiadás az, melynél SACHS határozott befolyást gyakorolt és mely végett az annyira nagy tetszést aratott, mert a nagy mester hatását a szakemberek gyönyörrel ösmerték fel és így egy igen jó bevezetést véltek a nagy „Lehrbuch“-hoz felismerni. Az első kiadás 240 lapot tartalmazott, az előttünk levő harmadik 292-öt tartalmaz. A gyarapítások leginkább annak köszönhetők, hogy PRANTL azóta önállóan működik mint tanár egy erdészeti tanintézetben, ennek következtében több figyelemmel volt a fás növények bonctana és rendszertana iránt. DE BARY (I. MNL. I. 152.) és EICHLER (I. MNL. II. 94. 95. l.) új művei, sok változásra nyújtottak alkalmat, így az *Eleutheropetalok*at egészen EICHLER munkája után dolgozta át, esodálkozunk kell mindazonáltal, hogy a nem egészen helyes „*Eleutheropetalae*“ helyett miért nem használta a *Choripetalae* elnevezést. Kiemelvén P. a tényt, hogy könyve egyetemeken is használtatik és e végett a címet is némileg megváltoztatván, részünkről különösnek tartjuk, hogy a *Sympetalok*kal és nevezetesen a *Compositákkal* végzi a rendszert. A kryptogamok és phanerogamok egyes fontosabb családjai ismertetését is bővítette egyes a célnak megfelelő detailadatokkal. A külső tagoltság tanát a könyv kezdetére tenni a szerző célszerűnek vélte, miután ezt a kezdő leginkább értheti meg és a physiológiát és anatómiát közvetlen egymás mellé sorolhatja. Bevallom, nem látom be ennek a gyakorlati hasznát és sajnálom, hogy szerző ezen változtatást eszközölte, sajnálom pedig nem csak azért, mert a mint szerző hangsúlyozza egyetemi hallgatók is használják munkáját, hanem azért is mert avval semmi sincs nyerve. Ha ezen külső tagoltság a szövettan után tárgyalatik, akkor éppen egyes nehéz részleteket, mint a phylloktikait, a tanár a nagyító alatt könyebben teheti érthetővé egy pár jól kiválasztott harántmetszettel. A szerző első ábráját is (3 l. fig. 1. Schematischer Längsschnitt durch eine wachsende Stengelspitze) bizonyosan jobban lehet érthetővé tenni, ha a tanítvány már a mikroszkopba nézéshez szokott volna, eltekintve attól, hogy olyan fogalmakat használt itt szerző, a melyek legjobban a mikroszkop mellett magyarázhatók. De ezen a kis bajon — ha ugyan az — segíthet azon tanár, a ki akar, és hogy sok van a ki a szerző eljárását teljesen osztja, azt talán felesleges is említeni. Az, ki a bajor tanügyi viszonyokat némileg ösméri, különben könnyen magyarázhatja magának szerző ezen eljárását. A csinosan kiállított könyv nálunk is ösmertes és barátjai száma, minden esetre gyarapodni fog.

K. Á.

Medicinisch-Pharmaceutische Botanik stb. bearbeitet von Dr. CHR. LUZASSEN etc. Leipzig H. Haessel 1878—1879. 2—8. Lieferung. 81—657 et XII. pp. (I. MNL. II. 9 sk. I.)

8] Mióta e műről említést tettünk még hét füzet jelent meg. Ezen 8 füzet képezi az I. kötetet, specialis címe **Handbuch der systematischen Botanik mit besonderer Berücksichtigung der Arzneipflanzen** és egészen helyesen, mert modern adatokon alapuló ily bő kézikönyv nem létezik. Egy és más részletekre nézve lehetne ugyan kifogásokat tenni, de nagyjában véve a mű mégis igen becses. A magyar botanikusok-, orvosoknak és gyógyszerészeknek ezen munkát tisztán gyakorlati szempontból is ajánlhatom, mert figyelmeztetésemre L. a magyar gyógyszerkönyvet (*Pharmacopoea hungarica* Pest 1871) is tekintetbe vette.

Die Erscheinung der Symbiose. Vortrag gehalten auf der Versammlung deutscher Naturforscher und Aerzte zu Cassel von A. DE BARY, Professor der Botanik an der Universität Strassburg. Strassburg Karl J. Trübner 1879. 30 pp. 8°.

9] Ősmert dolgok, mint szerző mondja, igen érdekesen előadva, mint részünkről hozzá tehetjük. DE BARY törekszik a növényeknél mutatkozó hasonló tünetenyeket némileg a VAN BENEDEN-féle²⁾ elnevezésekkel egyeztetni, habár ez tekintettel „a növényi tenyészfolyamat menetére“ (10 l.) nem sikerül minden tekintetben. Parasitismus, Mutualismus (GRISEBACH-REINKE féle Consortium részben. Ref.), Lichenismus stb. az általános társulási berendezéseknek különböző specialis esetei, melyeket DE BARY a „Symbiose“ collectiv név alá foglal.

Kryptogamen-Flora von Schlesien. Im Namen der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur herausgegeben von Prof. Dr. FERDINAND COHN, Secretair der botanischen Section. I. Band. Breslau (a címl. 1876, a boritéki.) 1877. XII. 471. I. II Band. I. Hälfte Breslau 1878. J. U. Kern. IV. 4 számozatl. 284 l. 8r.

10] A honi mivelődés érdekében működő sziléziai társulat, elnökét GOEPFERT-et ötvenéves tudori jubilauma alkalmára (1876. jan. 11.) Szilézia kryptogam florájával akarta meglepni, de az ünnepély alkalmára csak az első füzet készült el. Az első kötet csak 1877-ben jutott a könyvkereskedésbe, a második csak 1878-ban. Az eddig megjelent részek tartalma: **Gefässkryptogamen** bearbeitet von Dr. K.

¹⁾ Schmarotzer des Thierreichs. Internationale Bibliothek Bd. XVIII, (1876)

GUSTAV STENZEL I. 1—26. Laubmoose bearb. von K. GUSTAV LIMPRICHT I. 27—224. Lebermoose bearb. von K. GUSTAV LIMPRICHT I. 225—352. Nachtraege zu den Laub- und Lebermoosen von K. GUSTAV LIMPRICHT I. 413—444. Characeen bearb. von ALEX. BRAUN I. 353—411. Algen bearb. von DR. OSKAR KIRCHNER II. i. 1—284. Minden szerző terjedelmesen méltányolja elődeinek fáradozásait az illető tereken és egyben oly bő általános áttekintéseket ad, hogy mindenki kellő tájékozást nyerhet arra nézve, hogy az illető növények sikeres meghatározásához foghasson. A növényföldrajzi tapasztalatok szintén össze vannak állítva és mi a fő a diagnosisok sok gondnal vannak kidolgozva. A kötet il' etőleg félkötet végén egy pontosan összeállított növénylajstrom található. Habár ezen mű első sorban Sziléziának szolgál, mégis nagy mértékben érdemli figyelmünket, a munkában felemlített növények nagyobb része olyan, mely egész Közép-Europán át van elterjedve és azért a munka nálunk is jó sikerrel használható, de eltekintve ezen fontos körülménytől, minden egyes rész oly szakemberek által készítettett, kik éveken át foglalkoztak kedvenceikkel és így a végzendő munkára nézve hivatva is voltak, itt tehát belenyugodhatunk, hogy minden szerző mindent megtett, a mit csak tehetett a teljes siker elérése érdekében. Különösen az első kötet legnagyobb részére nézve azt mondhatjuk, hogy az lehetőleg kimerítő, csak a *Characeák* és az *Algák* úgy látszik a számos növényt kedvelő sziléziaiak részéről sem lettek annyira felkeresve, mint a többi növények. A munka minden egyes kötete, illetoleg félkötetete, külön is kapható, mi ezen valóban hasznos mű elterjedésére nézve csak előnyös lehet.

Aufzählung der in Siebenbürgen angegebenen Cryptogamen von MICHAEL FUSS. [Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt Buchdruckerei der v. Closins'schen Erben 1878. Neue Folge XIV. Band p. 421—474, 626—708.]

11] Az összes, az irodalomban elszórt, azonkívül BARTHÓL vele közölt és az általa eszközölt és NISSL illetoleg JURATZKA által meghatározott adatokat, gondosan összeállítani törekedett a szerző ezen dolgozatában és ezért köszönetet érdemel. Sajnálni kell, hogy a systematikai elrendezésnél a POETSCH és SCHIEDERMAVERFÉLE munkát, mely a felső ausztriai kryptogamokat tartalmazza, vette alapul. Szerző sajnálja, hogy a LOYKA értekezései közül csak az elsőt és azt is csak csonkítva kapta kézhez. Mintán az Archiv egyes füzeteit külön is kaphatni, megjegyezzük, hogy a második füzet az *Algae* (p. 424—427) hova a *Characeákat* is vonja 60 és a *Fungi-t* (p. 428—474.) 678 fajjal, a harmadik füzet a *Lichenes* (p. 627—650) 248 fajjal, *Hepa-*

ticae (p. 650—658) 87 fajjal, *Musci frondosi* (p. 658—695) 89 fajjal, *Cryptogamae vasculares* (p. 695—708) 89 fajjal, tartalmazza. Ezen áttekintésből láthatni, hogy eddigelé az *Algák* tanulmányozása lett leginkább elhanyagolva Erdélyben.

Ueber eine neue parasitische Alge Phyllosiphon Arisari welche die Laubblätter einer terrestrischen Pflanze ganz in derselben Weise befällt, wie dies von parasitischen Pilzen bekannt ist. Von JULIUS KÖHN. [Aus den Sitz. Ber. der Naturf. Gesellsch. in Halle für 1878. bes. abgedruckt] Halle H. W. Schmidt 1879. 4 számozati. l. 4r.

12] Több helyen Nizza és Villafrancaközött, az *Arisarum vulgare* TRAJ. különben normalison kifejlődött levelein kerek 6—17 mm. hosszú és 10 mm. széles foltok voltak láthatók, melyek vagy egyenként vagy többed magukkal és néha oly mennyiségben jöttek elő, hogy a levéllemez legnagyobb részét ellepték. Az ifjabb foltok világos zöldek, a többiek sárgás zöldek vagy sápadt sárgák voltak. Hasonlítottak némileg az *Entyloma Calendulae*-től okozott foltokhoz, de a száritás alkalmával ezen levelek különös magaviseletet mutattak; zöldek színek lettek és egyes foltok szép mennyiségben bocsátottak ki egy egynemű, igen finom szemcsés, tömör zöld színű anyagot. A kiiritett foltok sápadt-sárgák vagy világos barnák lettek. A mikroszkopiai vizsgálatból kitűnt, hogy ezen képződmények algák, amelyek a *Siphonaeák* hoz tartoznak, igen közel állanak a *Vaucheriák*hoz, de azoktól az által különböznek, hogy egész tartalmuk microgonidiumokra bomlik, melyek hosszabb ideig nyugvó állapotban maradnak és azért K. szerint ezen „levéltömlő“ felfedezése nevezetes módon gyarapítja ősmerteinket az algák parasitismusáról, miután szerinte igazán élődi alga eddig csak a COHN által felfedezett *Chlorochytrium*, mely-vízi növények (*Lemna*, *Ceratophyllum*) kitágított sejtközi üreibe jön elő, a *Phyllosiphon* pedig egy alga, mely egy szárazföldön előjövő növényen él, mint bizonyos üszök, rozsda- és lisztharmatfajok. Rendszer-tani tekintetben is egy fontos argumentumot talál K. ezen növénye segítségével a SACHS-féle *thallophyta*osztályozás megerősítése érdekében, a mennyiben a *Phyllosiphon* a *Vaucheriák*at az élődi *Peronosporae*kkal összeköti. A tény maga, hogy J. KÖHN egy algát egy szárazföldi növényben talált igen érdekes és a már eddig is szép számban ¹⁾ ősmert hasonló eseteket egygyel szaporítja, de szükséges-e itt

¹⁾ Az adatok egy része összefoglalva KANITZ in Atti del Congresso internazionale botanico tenuto in Firenze nel mese di Maggio 1874. p. 70—71, DELPINO ibid. p. 71—73.

parasitismust feltételezni? talán elégséges a GRISEBACH-REINKE-féle consortium felfogás. Mintán STAHL (Bot. Zeit. 1879. col. 129—137) kimutatta, hogy a *Vaucheria* és *Gongrosira* szoros összeköttetésben vannak egymással és csak különféle fejlődési phasisok és a SACHS-féle ivarrendszer BREFELDTŐL, SCHMITZTŐL sikeresen lett megtámadva a kérdés, vajon a KÖHN-féle rendszertani combinatio tartós leend-e?

K. Á.

Das Pflanzenleben der Schweiz von H. CHRIST. Mit vier Vegetations-Bildern in Tondruck nach Original-Aufnahmen von C. Janslin, in Holzschnitt ausgeführt von Bari und Jecker, vier Pflanzenzonen-Karten in Farbendruck, und einer Tafel der Höhengrenzen verschiedener Gewächse. Erste Lieferung. Erste und zweite Hälfte. Zürich. Friedrich Schulthesz. 1879. XIV. 2 számozatl. 112. sz. 1. 8r.

13] Egy gyönyörű könyv, mely ugyan a Svájccal foglalkozik, de azért hazánkban is, melynek egyes részei elannyira emlékeztetnek Helvetiára, sok olvasót fog megnyerni. A munka szerzője a bires rhodolog, kinek nagyon pontos dolgozatai biztosítékot nyújtanak, hogy ezen emelkedett hangon írt műben is a tudománytól követelt pontosságot minden tekintetben elérni törekedend. Az artistikai mellékletek és különösen a növényképek igen sikerültek. Vajha hazánk Kárpátvidékének is akada ity irányban szakavatott ilustratora.

Compendio della Flora italiana compilato per cura dei Professori V. CESATI, G. PASSERINI, G. GIBELLI con un atlante di circa 100 tavole eseguite sopra disegni tratti dal vero per opera del prof. GIBELLI. Milano Dott. F. Vallardi. Fasc. 22. Lex 8. (I. MNL. I. 29. sk. 70 sk. II. 29, 95 l.).

14] A szövegben a *Compositák* tárgyalása folytattatik (LIII. *Centaurea* vége — LXXIV. *Senecio* részben). A táblák *Ericaceae* (LXVII, LVIII részben), *Lobeliaceae* (LXVIII.), *Campanulaceae* (LXVIII, LXIX.), *Apocynaeae*, *Ambrosiaceae* (LXIX.) analysiseit tartalmazzák.

Notizie botaniche relative alle provincie meridionali d'Italia pel 1878. Nota dal Socio Ordinario G. A. PASQUALE. [Estratto dal Rendiconto della R. Accad. delle scienze fis. e matem. di Napoli. 12. Dic. 1878.] 4 p. 4°.

15] Különféle jegyzetek, melyek közül a következőket emeljük ki: *Crocus Clusianus* GAY, *C. montanus* III. CLUS. — *C. multifidus*

RAM. A Herbarium Gussonianum fasc. 81. ineditumaiból közli a *Buphthalmum Gussonii* (nobis) leírását. „Diff. a *B. spinoso*, ramis aequaliter corymbosis, nec caulem superantibus, hirsutiae setosa dense lanata molli, anthodii foliolis exterioribus multo brevioribus. An *A. aureum* SALZM. in DC. Prodr. V. p. 487, hujus loco! Legit ipse GUSSONIUS ad Puteolas. m. Junii a. 1847.“

Dei nomi dell' olivo. Lettera al Prof. G. CARUSO. (da EMILIO TEZA)
Pisa Tipografia T. Nistri et C. 1878. 12 l.

16] A híres pisai linguista ezen kicsiny füzetkében, összeírta az olajfa nevét, a mint azt a különféle népek használják. A CARUSO tanárhoz intézett levelével öször az Enciclopedia agraria italiana [Vol. III. pteV. (Torino 1878) 512 rk. l.]-ban jelent meg és szerző annak új lenyomatát eszközölte Pisában.

Sur un exemple de conservation remarquable de feuilles et de fruits verts dans de l'eau salée par ALPH. DE CANDOLLE [Bibliothèque universelle. Archives des sciences physiques et naturelles. Nouv. Sér. T. LXIV. No 250 (15 Oct. 1878) Genève] 5 p. 8°.

17] DE CANDOLLE atyja, 53 év előtt több, Havanna és Martinique-ből származó, tárgyat kapott ajándékba. Ezek között volt egy üveg-edény, mely jól elzárt sós folyadékban egy *kávéfa* ágát még zöld gyümölcsseivel tartalmazta. DC. az edényt a benne levő tárggyal ötvenhárom éven át gondosan őrizte, habár az különböző helyeken állt, különböző világosságoknak volt kitéve és oly szobában volt, melynek hőmérséke évek folytán -10 C° és $+30\text{ C}^{\circ}$ között változott, a tárgyak jól megtartották színüket is. 1878. tavaszán észrevette DC, hogy a dugót bevonó gyántás anyag egyes helyeken szén vedni kezdett, hogy ennek következtében a folyadék tiszta átlátszó-ságából valamicskét veszteni kezdett és azért azt felnyitotta, hogy a conserváló anyag vegyelemzését eszközölte. LOSSIER vegyész, ki erre vállalkozott azt találta, hogy a folyadék melegen öntetett az edénybe és hogy az tengeri víz volt. DC. javasolja, hogy evvel, illetőleg tengeri sóoldatokkal kísérletek tétessenek, mert ezek sok tekintetben előnyösebbek lennének a praeparatumok conserválásánál, mint az alcoholnak, vagy a boraxoldatok alkalmazása. DC. kiemeli, hogy az ő folyadékában krystalylecsapódások nyomát sem lehetett látni.

TUDÓS TÁRSASÁGOK.

Gesellschaft naturforschender Freunde Berlin 1878. dec. 17. ül. Bouché „Über Erschöpfung einiger Pflanzen durch den Eintritt der Blüthenperiode und des Fruchtansatzes.“ (z. 199—201). Ösmeretes, hogy sok növény élettartama igen rövid és megszűnik a mint az virágokat és gyümölcsöket képezett, így van ez az összes „egy-“ és „két“-éves növényeknél, vagy olyanoknál, a melyeknél a virágzás csak évek múlva mutatkozik. Ezen növények magvakat képeznek és meghalnak, melléksarjakat pedig, a melyekkel szintén szaporodhatnának, nem hajtának; ilyenek az *Agave* egyes fajai, a *Musa Ensete* és *Caryota urens*. Kevésbé ösmeretes, hogy u. n. cserjés növények is vannak, melyek hasonló magaviseletűek. Ezt észlelte B. több *Acanthaceá*nál nevezetesen a *Strobilanthus Sabinianus* és *S. Helictus*nál, ezen cserjék többévesek lesznek míg a virágzáshoz jutnak s akkor az összes, a gyökértől a szárcsúcsig előjövő ágak virágzatokká lesznek, normalis ágak fejlődéséről szó sincs többé és növénykimerülés következtében tönkre meennek. A virágképzési hajlam itt oly nagy, hogy az ágak visszavágása és szaporítás dugványok által teljességgel sikertelen. Ily magaviseletet mutat néha a *Goldfussia anisophylla*. B. két *Bambusea* fajnál hasonló kimerüléseket észlelt. A bonni növénykertben az *Arundinaria falcata* több 3—4 m. átm. 2—2,5 m. magas bokrai voltak a szabadban, miután a fagyot jól elbirták, több éven át buján tenyésztek; végre egyes ágakon virágok mutatkoztak, és pedig évről évre számosabban, míg végre a steril ágak vagy száraz egészen elnyomattak és a növények tönkrementek. Ugyanezt észlelte B. a *Phyllostachys bambusoides*nél; a *Bambusa latifolia* pedig úgy látszik hasonló magaviseletet fog mutatni, mert két a berlini növénykertben cultivált példány minden ágain virágok képződnek, anélkül, hogy az ágakból új steril ágak vagy a gyöktörzsből fiatal turiók képződnének. Az *Acanthaceák* virágzása is sok különbséget mutathat. Egyes fajok, még kicsiny, ifjú példányai évenként dúsan virágoznak, míg más fajok p. a *Goldfussia glomerata* (mely mellékesen legyen megjegyezve, egyenetlen levelű), *Ruellia Sabiniana* s *R. maculata* és több *Thysacanthus* faj több mint 30 év óta cultiváltattak és sohasem virágoztak. Ellenben dugványokból nevelt *Justicia speciosa* az első évben dúsan, a második évben igen silányan virágzik, később pedig a legbujább növés mellett sem többé; épen azon tapasztalatok vannak a *Justicia Adhadotaról*, melynek 20—30 éves példányai sohasem mutatnak virágokat, míg a fiatalok könnyen és dúsan virágoznak. Ez utóbbi növény leveleiből készített „tea“-főzet állatoknál abortust okoz, mi kísérleti úton egy terhes kutyával bizonyított.

1879. jan. 21. ül. HILGENDORF „Die Anwendung kleiner Spiegelplättchen bei mikroskopischen Untersuchungen“ (p. 2—3). — ASCHERSON „Die von Dr. G. NACHTIGAL aus Bornu mitgebrachten Keimlinge von *Boscia senegalensis* LINK“ (p. 3—6). Ezen mag, mely Bornu vidékén mint „Kumkum“ ösmeretes és mint gyógyanyag és kávésurrogatum szerepel, Kordofan vidékén a „Kursân“ nevet viseli és ott a drágaság idejében, mint polenta-anyag szerepel, héjatlán állapotban Dar-Fôr vidékén „Muchêt“ név alatt árultatik és onnan hozta azt NACHTIGAL magával. A. a magnak igen instructív leírását adja. — EICHLER „Samen von *Ceratostamia mexicana*“ (p. 7.), mely a berlini növénykertben mesterséges úton eszközölt termékenyítés után fejlődött. A testa és endosperm teljesen ki voltak fejlődve; habár a testa egy integumentumból jött létre, az mégis 3 könnyen egymástól elválasztható rétegből áll; egy külső húsos, egy középső kérges-fás, egy legbelső hártyaneműből átvonva számos rost-edényektől, melyek a chalazából belépve, a körben elhelyezkednek és alkalmi anastomosisok mellett a magasság kb. $\frac{2}{3}$ -ig terjednek. A fehér, húsos-lisztes endosperm a csúcson egy gyöngéd hártvás calotte-ot mutat, a különben az endospermtől felemésztett mucellarszövet utolsó maradványát; ennek közepében a feketebarna magbíbircs, melyre az impollinatio idejében a pollenszemcsék összegyűltek, és ez alatt egy ür, mely az archegoniumok- (az u. n. corpuscula)-hoz vezet. Leginkább 4 vagy 3 volt jól felismerhető a kétsejtű nyakkal és a nagy majdnem 2 mm. hosszú centralis sejttel; az archegoniumok egyike az ébrényfejlődés kezdetét rendszeren mutatta, néha még 1 vagy 2, de akkor csak silányan. Ezen kezdet a prothallium fejlődéséből állott, mely egy hosszú, szabálytalanul csavarosan felföngyöltetett szál alakjában az archegoniumból ennek hártváji elszakítása mellett kitolatott és csak az üstökös véggel volt abban meg, míg a szál többi része az endosperm egy hosszudad ürébe volt beágyazva. Az ébrénynek nyoma sincs, ez csak az elvetés után fejlődik (v. ö. WARMING, Recherches et remarques sur *Cycadées*, in Oevers. over Danske Vedensk. Selsk. Forhandl. 1877.)

Febr. 18 ül. WITTMACK „Ueber die Familie der *Marcgraviaceae*, die er kürzlich in MARTIUS Flora brasiliensis fasc. 81. monographisch bearbeitet, und über den Bau ihrer Nektarien“ (p. 11—22). Egy kis növénycsalád, mely 4 nem és 36 fajból áll és a trop. Amerikában (20° ész. és 25° d. sz. között) honos, a fajok főelterjedése Braziliában van. Leginkább kuszó vagy epiphytikus cserjék, melyek néha leggyököket bajtának, egyesek csak 1—2 m. magasak és a subalpin régiókban *Sphagnum* között nőnek (így *Norantaea Jussieu* Tr. et Pl. Gadeloupe-on), mások a folyamok mentén a homokos tengerpartig mennek le (így *Souroubea bahiensis*), de a leg-

több a tropikus erdők magas fáira kuszák és virágzó ágaival még azok fölé is emelkedik. Az egész család bonctani szerkezete mutatja, hogy itt, mint ez a kuszó növényeknél szükséges, könnyűség erővel van egybekötve; a fa igen számos és tágas rostedényektől van átvonva, a bélsugarak szélesek, a bél (legalább a fertil ágaknál, melyeket W. megvizsgálhatott) fiókos; a szár, levelek, virágok, gyümölcsök parenchym-sejtjei raphidokkal és azonkívül nagy, elágazódott, erősen vastagodott sejtekkel (l. p. *Camellia* Sachs Lebrb. IV. kiad. p. 21 f 16) vannak átvonva. A *Marcgraviánál* más ágak szolgálnak a kúszásra, mások a virágképzésre. A kúszásra szolgáló ágak négyszögletesek, ezekre vannak tömören kétsoroson elhelyezve, nyeletlen, tojásdad szivalakú vagy egyenszögű levelek, melyek alsó oldalainak rövid tömören molyhos kuszógyökerek felelnek meg. Ezen nagyobbrészt folia succuba bizonyos *Jungermanniák* módjára a substratumhoz (nemcsak fákhöz, hanem sziklákhöz is) illesztődnek. [AUBLET a steril ágakat, melyek valóban különböznek a többiektől egy páfrány (*Polypodium minimum*)-nak tartotta (cf. SEEMAN in Journ. of Bot. VIII. 246)] A fertilágak ellenben hengerdedek, egyenesek vagy (néha 10 m. magasságból a földre) lecsüngők, spirálisan elhelyezett levelekkel, melyek sokkal nagyobbak, lándzsások, tojásdadok v. hosszukások; a csúcson pedig egy virágernyővel vannak díszítve. Ezen „munkafelosztás“, a mint azt EICHLER nevezi, csak ezen nemnél jön elő, ellenben jellemző az egész családra nézve, a munkafelosztás egy más neve, melyre DELPINO vonta a botanikusok figyelmét, t. i. hogy a nektarelválasztást, a virágon kívül levő külön szervek eszközlik. A *Marcgraviaceák* ezen nectariumok által — melyek leginkább nagy, különös alakú, szép, skarlat, bíbor vagy sötétbíbor tömlők, kámszák, nyargaló sarkántyuk — különböznek leginkább, a különben igen közel rokon *Ternstroemiaceák*-tól; a szorosabb értelemben vett *Ternstr.*-től pedig fehérnye nélküli ébrény, gyakran tökéletlen fiókú ovarium és igen rövid vagy hiányzó bibeszár által. A nectariumokkal W. bőven foglalkozik és a következő végeredményekhez jut: 1. A *Marcgraviaceák* nectariumai, a legtöbb esetben, a levélnemű murvák lemezének felfelé mutató kiferítései által jöttek létre. 2. a méz a nectarium falazatok szöveteiben lesz elválasztva és két likacs által vezetett kifelé. 3. ezen két likacs valószínűleg megfelel a normalis levél alján előjövő két mirigynek. 4. a méz némileg analogonja a normalis leveleken előjövő gyantának. (SB.n.F.)

HALÁLOZÁSOK.

JAMES WATSON ROBBINS, ki ASA GRAY Manual of the botany of Northern United States számára írta meg a *Polamogetonok* monographiáját † 1879. jan. 9. 77 éves korában. (EJ.)

JAKOB BIGELOW egykor a növénytan tanára és jeles orvos (*Bigelowia* DC. *Comp*) † Bostonb. (É. Am.) 1879. jan. 10. B. 1814-ben adta ki a *Florula Bostoniensis*-t, melynek harmadik kiadása 1846. jelent meg. Az *American Medical Botany* c. három kötetes 60 színezett táblával díszített munkája (Boston 1817—1821), egy ideig mint egyetlen forrás szerepelt. (EJ.)

JOHAN ANGSTRÖM tartományi orvos [*Angströmia* BRUCH et SCHIMP. *Musci*] * a Lögdöbányáb. (Medelpad mell.) 1813 sept. 24. † Örnsköldvikb. 1879. jan. 19. Ezen nevezetes bryolog, Lapp- és keleti Finlandot utazta be ifjabb éveiben és több, Éjszakeuropa mohflorájára vonatkozó értekezés írója. Az *Eugenia* frogatt világtutazása alkalmával gyűjtöt móhokat szintén ő dolgozta föl. [Förteckning och beskrifning öfver Mossor, samlade af Professor N. J. ANDERSSON under Fregatten *Eugenia*'s verlsomsegling aren 1851—1853. (Sv. Akad. Öfversigt XXIX. (1872) p. 3—29; XXX. (1873) p. 113—151.)] Azonkívül irt még egy pár közleményt páfrányokról. (BN.)

FRANZ KLABOCH az ősmert növénygyűjtő † Mexicob. 1879 febr. kezdetén. (GCHR.)

FERDINAND MORITZ ASCHERSON kir. titk. egészségügyi tanácsos [*Aschersonia* MONT. *Fungi*.] * Fürthb. 1798. márc. 29. † Berlíob. 1879. febr. 19. hosszú, kínos szenvedés után. Ifjabb éveiben a növénytanulással s különösen a mykológiával és az orvosi növényekkel foglalkozott, később nagyterjedelmű orvosi gyakorlatnak örvendett. Növénytanulási dolgozatai: *De fungis venenatis*. *Commentatio a facultate medica univ. Berol. praemio aureo ornata*. Berlin 1828. VIII. 52. 8°. — *Pharmaceutische Botanik in Tabellenform*. Berlin 1831. IV. 82 p., 2 tab. 4°. — *Ueber die Fructificationsorgane der höheren Pilze* WIEGMAN Archiv f. Naturg. 1836. II. p. 372. — *Ueber die Oeltropfen, die in den Fortpflanzungskörpern der Pilze enthalten sind*. POGENDORF, Annal. XLVIII. (1838) p. 639—641. — A bold. édesatyja volt a magyar flora körül is nagyérdemű ASCERSON PÁL berlini egyetemi tanárnak.

DR. HERMANN OTTO BLAU * 1828. apr. 21. Nordhausenb. † 1879. febr. 26. Odessaban. 1848—1851. keleti nyelvek tanulmányozásával foglalkozott Halleben és Lipcsében. 1852. diplomatikai szolgálatba lépett és működését a Konstantinápolyban székelő porosz követségnél kezdette meg. Törökországban húsz évig működvén, ezen idő alatt Porsziában, Kis-Ázsiában és az ozman birodalom európai részében utazott, szabad idejét archäologiai, historiai és linguistikai tanulmányokra fordítván. 1864. porosz consul lett Serajevóban. 1868—1871 különösen ASCERSON PÁL unszolására Boszniában és Hercegovinában növényeket is gyűjtött, ezen herbarium több mint 2000 numerusból áll és több utána elnevezett növényt is tartalmaz, így *Acena Bla-*

vii JANKA, *Mulgedium* (előbb *Crepis*) *Blavii* ASCHERS., *Saxifraga controversa* STERNB. var. *Blavii* ENGL. Növénygyűjteményeit ASCHERSON határozta meg. A növények egy részét Boszniáról és a Hercegovináról írt munkájában felemlíti (l. MNL. I. 87—88 l.). 1872-ben mint a német birodalom főconsulja Odessába lett áthelyezve, hol az utóbbi időben neve mint azon bizottság tagjává lett említve, mely a pestis vidékekbe küldetett. A jobb sorsot érdemelt férfi, tragikus módon lett a halál áldozata, 1979. febr. 26. egy pisztolylövéssel vetett véget életének, az Odessai Nikolajeff-Boulevard közelében.

SZEMÉLYI HIREK.

JOHN HUTTON BALFOUR, ki 34 évig működött mint a növénytan tanára az Edinburghi egyetemen, betegeskedése végett lemondott tanszékéről. A Gardn. Chr. (304 l) erről egy külön cikkben emlékezik meg és tekintettel Edinburgh nagyszámú (3—400) növénytan-hallgatóira, azt javasolja, hogy ott két tanszék állítassék fel a növénytan számára, habár nézete szerint három is (1. a virágos növények és növény-morphologia, 2 virágtalan növények, 3. élettan számára) elférne.

A Hedwigia szerkesztését DR. G. WINTER, magántanár a Zürichi tud. és műegyetemen, vette át.

KINEVEZÉSEK.

A Bécsi cs. és kir. udvari növénytárhoz DR. GÜNTHER BECK lett assistenssé kinevezve. Ezen udvari intézetnél ENDLICHER óta magyarországi botanikus nem lett alkalmazva. Sajnálni kell hogy ez, az irányadó körök figyelmét eddig kikerülte.

GYŪJTEMÉNYEK.

BÁNÓ HAUSMANN herbariumát az Innsbrucki növénykert inspektora vásárolta meg és hajlandó a növényeket centurisként pénzért vagy cserében adni. Valóban szomorú dolog, ha herbariumok, melyek mintegy nagyobb munka legmegbízhatóbb kiegészítő részei, oly magánykezekbe jutnak, melyek azokat részben vagy egészen elforgácsolják.

SZERKESZTŐI POSTA.

K. és Cs. Új előfizetők az I. és II. évfolyamot három-három forintért kaphatják a mellékletekkel együtt, nem előfizetők minden kötetet 3 frt 50 krajcárért az illető melléklet nélkül. Könyvkereskedői operatiókba nem bocsátkozhatom. — T—b— Jó és olcsó tali ábrák az ANLES-félék, csakhogy nincsenek színezve és nagy taltermek számára mégis kicsinyek. A KNY-félék igen szépek és instructívok, de azok első sorban csak a bonctanra vonatkoznak. Szép nagy (69: 90 cm.) ábrák a DODELPORT-félék (Anatomisch-physiologischer Atlas der Botanik), melyek az eddig megjelent füzetek után itélve, kitűnő taneszközüll szolgálndnak. Kérjen könyvtárusától egy prospectust, vagy írjon azért egy két krajcáros levelező lapon a kiadónak (J. E. Schreiber in Esslingen Württemberg). Egy igen jó taneszköznek ígérkezik: „ENGLER'S Diagrammentafel Apparat zur Darstellung von Grundrissen cyclischer Blüten.“ Ez egy 8 négysz. dm. nagyságú, fekete fatábla, mely husz sor lyukkal van ellátva. Ezen lyukakba, zinkpléhből készült és festett alakok, melyek a murváknak továbbá a kehely-, szírom-, por- és gyümölcsleveleknek felelnek meg, illeszthetők. Az eszköz ára csomagolással együtt harminc marka. A megrendelések Kielbe intézendők (P. HENNINGS Assistent am botanischen Institut der Universität Kiel). Firenzében a Museo di fisica e storia naturale-ben, növényészvettani viasz modelleket is készítenek, melyek ugyan igen szépek, de nagyon drágák. Többen, kik Bécsben voltak, bizonyosan meglátogatták a „József akademiá“-t az ott felállított viaszkészítmény gyűjteményi megtekintése végett. A látogatóknak rendszeren csak az emberbonctani gyűjteményt mutatják, de van ott több növénynek is nagyon ügyesen készített viasz utánzata. Ezen gyűjtemények teljesen hasonlítanak a florenciekhez, a melyekkel egyidejűleg készítettettek, ha jól tudom CLEMENTE SUSINI által. Míg Bécsben úgy látszik, felhagytak ezen drága és nem minden tekintetben kielégítő gyűjtemény gyarapításával, Florenchben a képzőművészetek városában azt most is habár kisebb mértékben folytatják és a két CALENZUOLI, CALAMAI és TORTORI szép dolgokat csináltak. Leginkább AMICI vette a viasz modelleur-öket igénybe, midőn a növények termékenyítésének általa eszközölt észleleteit azok által plasticé kidolgoztatta. PARLATORE is készítettett egy pár érdekes szövettani esetet és különösen idioblastokat. Különben ezen iparágat papier machée és gypscombinatióban, szövettani esetekre (talán önállóan) alkalmazta AZOU és virágmorphologiaiakra. BRENDL kiknek modelljei ugyan drágák, de mégis sokkal olcsóbbak, mint a viaszból készítették. A gyümölcs és gombautánzatokról, melyek számosak és inkább ösmeretesek, nem akarok szólni. Mindazonáltal meggyőződéseim szerint legjobb a menüyre csak lehet első sorban eleven növényeket használni a tanításnál, illetőleg az azokból készített mikroszkopiai és más praeparatumokat. Korunkban sok mindenféle demonstraló eszközt gondoltak ki és néha fáj az ember szíve, ha egyet és más drágasága végett nem szerzhet meg. — o—n— BREFELD „Schimmelpilze“-inek folytatása csak a jövő évben fog megjelenni, mit a jelen pestises időben annál is inkább fájlalni kell, mert a mint B azt 1878. febr. ígérte (l. MNL, II. 74—79 l.) az a Bacillusra vonatkozó tanulmányait is tartalmazandja és így a desinfectiókra nézve talán igen becses felvilágosításokat lehetne nyerni (l. MNL. II. i. h.), miután t'bbek így p.ül VIRCHOW nézete szerint is (Für mich erscheint die Aehnlichkeit der Pest mit dem Milzbrand so gross, dass ich es für möglich halte einen Organismus zu finden, welches Träger der Affection ist. Aber der Versuch, ihn zu finden, ist bis jetzt kaum gemacht worden.) ezen betegség a Bacillus Anthracis-tól okozott lépfenéhez hasonlít.